

Grožinių tekstų publikacijos Prūsijos Lietuvai skirtoje periodikoje XIX–XX a. pr.: statistika ir įžvalgos

---

KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
<https://ror.org/05ogfgn67>
kotryna.re@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5138-2780>

ANOTACIJA. 1823-iaisiais Tilžėje pasirodė pirmasis lietuviškas periodinis leidinys – žurnalo tipo spaudinis *Nusidavimai Dievo karalystėje*. Po jo Prūsijos Lietuvoje pradėjo eiti ir daugiau lietuviškų laikraščių bei jų priedų. Jie spausdinti gotikiniu šriftu, daugiausia Tilžėje, Klaipėdoje, Karaliaučiuje, skirti to krašto gyventojams lietuvininkams. Juose skelbta įvairios tematikos medžiaga: įvairių sričių (filosofijos, religijos, gamtos mokslų, meno, geografijos ir kt.) straipsniai, recenzijos, taip pat grožinė kūryba, kurią skleidžiant Prūsijos Lietuvos periodika atliko svarbų vaidmenį. Periodinėje spaudoje skelbti grožiniai kūriniai buvo populiarūs, plito aktyvių spaudos darbuotojų rengiamais nuorašų rinkiniais. Šiuo straipsniu siekiama pateikti XIX–XX a. pr. Prūsijos Lietuvai skirtuose periodiniuose leidiniuose skelbtos originaliosios grožinės kūrybos – autoriinių ir anoniminių prozos, poezijos kūrinių – statistiką, nustatyti apytikslį publikacijų skaičių, jų dinamiką¹.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Prūsijos Lietuvos periodika; grožinės literatūros tekstai; bibliografinė analizė; statistika; nuorašų rinkiniai.

---

¹ Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal projektą „Prūsijos Lietuvos literatūra (XIX a. – XX a. pradžia): sava netapus lietuvių literatūros dalis“ (sutarties Nr. S-MIP-22-14).

Received: 23/09/2024. **Accepted:** 21/10/2024.

Copyright © 2024 Kotryna Rekašiūtė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

XIX amžiuje vyko spaudos techninė pažanga, modernėjo poligrafijos pramonė, augo leidybos produkcija, formavosi nauji skaitymo įpročiai. Tai buvo spaudos galios amžius: „Daugėjant raštingų asmenų, periodiniai leidiniai, almanachai ir laikraščiai skverbėsi į visuomenės sluoksnius, iki tol visai neturėjusius jokio ryšio su literatūra.“²

XIX a. trečiajame dešimtmetyje, 1823-iaisiais, pasirodė pirmasis periodinis leidinys gotikiniu šriftu lietuvių kalba. Pirmosios lietuviškos periodikos leidimo vieta tapo Tilžė – Johanno Heinricho Posto (1789–1842) spaustuvė. Tai buvo žurnalo tipo leidinys, iš pradžių vadintas *Nusidavimais Dievo karalystėje*; vėliau, 1832 m., pasirodė jo tęsinys kiek pakitusiu pavadinimu – *Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių* (toliau – *Nusidavimai*). Nors pavadinimai šiek tiek skiriasi, tai tas pats leidinys, ėjęs 1823–1921 metais.

Nusidavimų pasirodymas Prūsijos Lietuvoje žymėjo naują lietuvių periodinės spaudos formavimosi etapą. Nors sąlygos ne visada buvo palankios šiam leidiniui gyvuoti, jis tapo lietuvių periodinės spaudos pirmtaku³. Jam pasirodžius, Prūsijos Lietuvoje pradėjo eiti ir daugiau lietuviškų laikraščių. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje pirmuoju išėjusiu laikraščiu laikytinas Klaipėdoje veikusioje Frydricho Vilhelmo Horcho (Friedrich Wilhelm Horch, 1778–1855) spaustuvėje šviesą išvydęs *Lietuvininkų prietelis* (1849), spausdinęs daugiausia politikos ir visuomenės žinias⁴.

1808–1919 m. Prūsijos Lietuvoje pasirodė 68 lietuviški periodiniai leidiniai⁵. Tenykštėse poligrafijos įmonėse laikraščiai buvo spausdinami vokiečių ir lietuvių kalbomis, gotikiniu šriftu. Daugiausia jų pasirodė Tilžės ir Klaipėdos spaustuvėse. Laikraščiuose buvo skelbiama įvairios tematikos medžiaga: straipsniai, susiję su įvairiomis sritimis (filosofija, religija, gamtos mokslais, menu, geografija ir kt.), recenzijos, taip pat grožinė kūryba; ją skleidžiant svarbų vaidmenį atliko Prūsijos Lietuvos periodika. XIX a. periodinėje spaudoje

² Aušra Navickienė, „Estiškų, latviškų ir lietuviškų knygų leidybos apimčių dinamika XIX a. pirmoje pusėje: lyginamoji analizė“, in: *Knygotyra*, 2016, t. 67, p. 8.

³ Domas Kaunas, *Lietuvių periodikos pirmtakas*, Vilnius: Ryto spaustuvė, 1991, p. 8.

⁴ [Ansas Bruožis] A. B. Klaipėdiškis, *Prūsų lietuvių laikraščiai*, Kaunas: S. Banaičio spaustuvė, 1914, p. 3.

⁵ Domas Kaunas, *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida 1547–1940*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 265.

skelbti grožiniai kūriniai buvo populiarūs, plito aktyvių spaudos darbuotojų rengiamais nuorašų rinkiniais.

Lietuviškuose periodiniuose leidiniuose (tiek Prūsijos, tiek Didžiosios Lietuvos) pasirodžiusios publikacijos suregistruotos periodinių leidinių straipsnių rodyklėje – *Lietuvos bibliografijos* (serija C; toliau – LBC) tomuose⁶. Juose registruoti straipsniai, recenzijos, grožinių kūrinių ir kt. publikacijos. Žinių apie Prūsijos Lietuvos periodiką galima aptikti Vaclovo Biržiškos, Anso Bruožio darbuose⁷. Lietuviškosios Prūsijos Lietuvos periodikos tema yra rašęs Domas Kaunas⁸, taip pat Šarūnas Toliušis, parengęs vertingą Prūsijos Lietuvos periodinės spaudos sąvadą⁹. Vis dėlto grožinės kūrybos publikacijų Prūsijos Lietuvos periodinėje spaudoje tema vis dar mažai tyrinėta ir menkai nušviečiama.

⁶ *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1832–1890*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2004; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1891*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1994; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1892*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1996; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1893*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1997; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1894*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2000; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1895*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2002; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1896*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2004; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1897*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2006; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1898–1900*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2000; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1901–1903*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2003; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1904*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1905*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1906–1907*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1908–1909*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1910–1911*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1912–1913*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

⁷ Vaclovas Biržiška, *Iš mūsų laikraščių praeities*, Kaunas: [autorius leidinys], 1932; [Ansas Bruožis] A. B. Klaipėdiškis, *Prūsų lietuvių laikraščiai...*

⁸ Domas Kaunas, *Lietuvių periodikos pirmtakas...*; Idem, *Mažosios Lietuvos knyga...*; Idem, *Mažosios Lietuvos spaustuvės 1524–1940 metais*, Vilnius: Mokslas, 1987.

⁹ Šarūnas Toliušis, *Mažosios Lietuvos periodinė spauda 1811–1939*, Klaipėda: VŠĮ „Mėmelio istorija“, 2018.

Šio straipsnio tikslas – apibrėžti grožinės kūrybos lietuvių kalba spausdinimą XIX a. – XX a. pr. Prūsijos Lietuvos periodinėje spaudoje kaip modernios Lietuvos kultūros reiškinių. Nustatomi pagrindiniai kiekybiniai parametrai: paskelbtų grožinių tekstų kiekis, įvardijami daugiausia jų spausdinę periodiniai leidiniai ir grožinių tekstų kaita per dešimtmečius. Taip pat atskleidžiamas kultūrinis grožinės literatūros spausdinimo periodikoje kontekstas – žmonių, dalyvavusių tekstus kuriant, skelbiant ir platinant, tinklas. Įvardijami grožinių kūrinių autoriai ir periodinių leidinių redaktoriai, aptariamas jų ryšys su kultūros pasauliu. Statistinių rodyklių ir socialinio konteksto aptarimas leidžia pateikti įžvalgų apie grožinės literatūros periodikoje bruožus.

Taikyti šie atrankos kriterijai: pasirinktos chronologinės ribos nuo pirmosios grožinės publikacijos pasirodymo iki 1913 m. (imtinai), taip pat atrinkti tik Prūsijos Lietuvai skirti, gotikiniu šriftu spausdinti periodiniai leidiniai ir juose pasirodžiusios grožinės kūrybos publikacijos. Taigi į akiratį nepateko JAV, taip pat Prūsijos Lietuvoje leisti, bet Lietuvai skirti periodiniai leidiniai (pavyzdžiui, *Varpas*, *Aušra*, *Ūkininkas* ar *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*). Kai kuriuose LBC tomuose grožinių publikacijų fiksuota kelių dešimtmečių ar dvejų metų laikotarpis (pavyzdžiui, 1832–1890, 1898–1900, 1901–1903 ir kt.), tačiau tyrimui buvo aktualus kasmet pasirodžiusių publikacijų kiekis. Todėl jos atskirai atrinktos pamėčiui. Kiekybinėms grožinių publikacijų apimtims analizuoti taikyti bibliografinis, aprašomosios statistikos (duomenų rinkimo, sisteminimo) ir kt. metodai.

LEIDINIAI, KURIUOSE SKELBTA ORIGINALIOJI GROŽINĖ KŪRYBA

XIX a. poligrafijos įmonės tapo ir periodikos leidėjomis. Įkūrę spaustuvę, savininkai steigdavo ir kokį nors laikraštį – kiekvieną dešimtmetį pasirodydavo keli nauji, taip pat nemažai žlugdavo¹⁰. Nuo pirmojo periodinio leidinio lietuvių kalba atsiradimo 1823-iaisiais iki 1864-ųjų lietuvių kalba Rytų Prūsijoje buvo išleista apie dešimt periodinių leidinių (Karaliaučiuje, Klaipėdoje, Tilžėje ir kitur)¹¹. Lietuviškos spaudos pagausėjimas juntamas XIX a. antroje pusėje.

¹⁰ Domas Kaunas, *Mažosios Lietuvos knyga...*, p. 265.

¹¹ Kęstutis Gudas, *Mažosios Lietuvos lietuvių tautinė padėtis XIX a. pabaigoje*, Vilnius: Valsstybinis leidybos centras, 1992, p. 81.

Jį paskatino po Vokietijos imperijos paskelbimo (1871) valstybės pradėta vykdyti germanizavimo politika, kalbos vartojimo varžymas¹². Periodinė spauda atliko svarbų vaidmenį vykstant literatūros raidai ir formuojantis visuomenei politinei minčiai. Tam įtakos turėjo XIX a. pab. – XX a. pr. suintensyvėjęs visuomeninis gyvenimas, laikraščius pavertęs „[...] svarbiausiu politinės agitacijos, kultūros ir pažangos propagavimo įrankiu. Lietuvių periodinė spauda padėjo organizuoti nacionalinį kultūros ir švietimo darbą, ugdyti originaliąją literatūrą.“¹³

Didesni periodiniai leidiniai steigdavo atskirai leidžiamus priedus, skirtus literatūrinei medžiagai skelbti. Remiantis LBC duomenimis, 1849–1913 m. grožinių publikacijų skelbta 27-iose Prūsijos Lietuvai skirtuose periodiniuose leidiniuose: *Alyvų lapai iš žemės amžino pakajaus*, *Apžvalga*, *Bitelė*, *Dienos laps*, *Kaimynas*, *Keleivis*, *Keleivis iš Karaliaučiaus*, *Konzervatyvų draugystės laiškas*, *Laukininkas*, *Lietuvininkų paslas*, *Lietuviška ceitunga*, *Lietuviškas laiškas*, *Lietuviškas polytiškas laikraštis*, *Lietuvos paslas*, *Namų prietelis*, *Nauja lietuviška ceitunga*, *Naujasis keleivis*, *Naujos žinios*, *Niamuno sargas*, *Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų*, *Pagalba*, *Pridėjimas prie konservatyvų draugystės*, *Saulėteka*, *Tėvynės balsas*, *Tiesos prietelius*, *Tilžės keleivis*, *Žiūronas*.

PUBLIKACIJŲ AUTORIAI

Tiriamuoju laikotarpiu (1849–1913) Prūsijos Lietuvos periodikoje pasirodžiusios grožinės kūrybos publikacijos priklausė įvairiems žanrams: tai buvo poezija, proza, drama, satyra. Palankias sąlygas originaliam Prūsijos Lietuvos lietuvių eilėraščiui atsirasti sudarė gausios ir margos giesmių rašymo tradicijos¹⁴, nors, kaip pažymi Domas Kaunas, originaliosios lietuvių literatūros plėtotę varžė lietuvių inteligentijos, žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, trūkumas, ryškesnių asmenybių stoka¹⁵.

¹² Silva Pocyūtė, *Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914*, Vilnius: Vaga, 2002, p. 26.

¹³ Domas Kaunas, *Iš lietuvių knygos istorijos: Klaipėdos krašto knyga iki 1919 metų*, Vilnius: Mokslas, 1986, p. 171.

¹⁴ Domas Kaunas, *Mažosios Lietuvos knyga...*, p. 426

¹⁵ Domas Kaunas, *Iš lietuvių knygos istorijos...*, p. 170.

XIX a. antros pusės – XX a. pirmos pusės spaudoje debiutavo ir skelbėsi žinomi ar mažiau reikšmingi autoriai. Periodikos puslapiuose mirga poeto Kristupo Lekšo (1872–1941), spaudos darbuotojo Jono Vanagaičio (1869–1946), poeto, visuomenės veikėjo Jurgio Zauerveino (Georg Sauerwein, 1831–1904) ir kt. pavardės. Atliekant tyrimą surinkti duomenys rodo, jog kūrybinių polinkių taip pat turėjo šiandien jau menkai žinomi ar ir visai nežinomi, nenustatyti autoriai (pavyzdžiui, Činčelis, K. G. ir kt.).

Prūsijos Lietuvos periodikos skaitytojai turėjo galimybę susipažinti su Didžiosios Lietuvos poezija. Leidiniuose skelbta Mečislovo Davainio-Silvestraičio (1849–1919), Juozapo Miliausko-Miglovaros (1845–1937), Ksavero Sakalausko-Vanagėlio (1863–1938) ir kitų autorių kūryba. Surinkti duomenys rodo, jog Prūsijos Lietuvos periodikos puslapiai taip pat buvo atviri moterų kūrybai: Liudmilai Malinauskaitei-Šliūpienei (1864–1928; spausdino eilėraščius Eglės slapyvardžiu), menkliau pažįstamoms Anai Tresaitytei, Keturakytei, Marijai Anskol (iš Traksėdžių), Anei Paulikaitytei, Emilijai Drižaitėi ir kitoms.

Bibliografinė analizė atskleidė, jog nemažai prozos publikacijų paskelbė rašties darbuotojas, mokytojas Endrikis Radžiūnas (apie 1854 – po 1917), spaudos darbuotojai Endrikis Šadagys (1867–1911) ir Jonas Vanagaitis, ūkininkas, rašytojas, vertėjas Jonas Jurgelaitis. Satyros publikacijas skelbė Martynas Jankus (1858–1946), Jurgis Mikšas (1862? – 1903), Jurgis Strangalys (1871 – apie 1944) ir kiti. Tiriamuoju laikotarpiu daugiausiai skelbėsi ir absoliučiu lyderiu laikytinas poetas Zauerveinas. Nemažai jo patriotinių eilėraščių tapo liaudies dainomis, o jo parašytos ir 1879 m. *Lietuviškoje ceitungoje* paskelbtos eilės „Lietuvninkai mes esam gimę“ – neoficialiu Prūsijos Lietuvos himnu.

PUBLIKACIJŲ SKAIČIUS

Ne visiems Prūsijos Lietuvai skirtiems periodiniams leidiniams buvo būdinga grožinės kūrybos publikacijų gausa. Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo, jog iš 27 leidinių daugiausia grožinės kūrybos publikacijų tiriamuoju laikotarpiu paskelbė *Naujos lietuviškos ceitungos* priedas *Kaimynas* ir *Konzervatyvų draugystės laiško* priedas *Keleivis*, taip pat laikraščiai *Lietuviška ceitunga*, *Tilžės keleivis* ir *Nauja lietuviška ceitunga*. Visi šie leidiniai buvo redaguojami vienu iš aktyviausių XIX a. pab. – XX a. pr. spaudos darbuotojų.

Naują lietuvišką ceitungą ir jos savaitinį priedą *Kaimynas* redagavo Mikelis Kiošis (Kioszis, 1868–1927). Be minėtų leidinių, 1889–1922 m. jis sudarinėjo ir redagavo kalendorių *Lietuviškos kalendros*, 1926–1927 m. – *Mažosios Lietuvos kalendros*, buvo Didžiajai Lietuvai skirto laikraščio *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga* redaktorius (1890, 1892–1895), iš vokiečių kalbos vertė religinę literatūrą. *Lietuviškos ceitungos* pagrindinis redaktorius buvo žinomas spaustuvininkas ir leidėjas Martynas Šernius (1849–1908). Be *Lietuviškos ceitungos*, 1877–1894 m. jis sudarė ir redagavo kalendorių *Lietuviškos kalendros*, vertė iš vokiečių kalbos, spaudos draudimo laikotarpiu bendradarbiavo su Didžiosios Lietuvos nelegalių knygų leidėjais, buvo vienas iš *Aušros* steigėjų, aktyvus įvairių draugijų narys. *Tilžės keleivio* redaktoriai buvo Jurgis Raudonius (1857 m. – XX a. pr.), redagavęs ir sudaręs kalendorius, dalyvavęs draugijų veikloje ir kt., bei Jurgis Arnašius (1872–1934), redagavęs *Aušrą*, bendradarbiavęs spaudoje. Laikraščio *Konzervatyvų draugystės laiško* priedą *Keleivis* redagavo Adomas Einaras (1842–1906) ir Vilius Kučius (1861–1919). Einaras bendradarbiavo spaudoje, palaikė ryšius su žinomais raštijos veikėjais – Frydrichu Kuršaičiu (Friedrich Kurschat, 1806–1884), Adalbertu Becenbergeriu (Adalbert Bezzenberger, 1851–1922) ir kitais. Kučius iš vokiečių kalbos vertė religinę literatūrą, bendradarbiavo spaudoje, rinko bei skelbė liaudies dainas.

Viena iš pirmųjų grožinės kūrybos publikacijų Prūsijos Lietuvai skirtoje periodikoje pasirodė 1849 m. spalio 3 d. savaitraštyje *Keleivis iš Karaliaučiaus* (visas pavadinimas – *Keleivis iš Karaliaučiaus broliams lietuvininkams žinias parnešęs*). Tai buvo žinomo Prūsijos Lietuvos raštijos veikėjo Karolio Augusto Jordano (1793–1871) eilės „Sens karžigis: „Štay žurekit, štay žurekit!..“ *Keleivis iš Karaliaučiaus* buvo leidžiamas 1849–1880 m. Karaliaučiuje, redaguotas žinomo Karaliaučiaus universiteto profesoriaus, raštijos darbuotojo, evangelikų liuteronų kunigo Kuršaičio. Kęstutis Gudas pažymi, jog „XIX a. trečiojo ketvirčio Mažosios Lietuvos skaitančios lietuvių visuomenės karta išaugo ir subrendo įtakojama minėto F. Kuršaičio spaudos leidinio“¹⁶. *Keleivyje iš Karaliaučiaus* Kuršaitis skelbė šiek tiek tikiybinės medžiagos, tačiau daugiausia

tai buvo grynai politinis laikraštis, kuris tiek savo straipsniais, tiek korespondencijomis siekė pagrindinio savo uždavinio – jei ne kalbos atžvilgiu, tai bent kultūriškai

¹⁶ Kęstutis Gudas, *Mažosios Lietuvos lietuvių...*, p. 81.

ir politiškai Mažosios Lietuvos lietuviai germanizuoti, auklėti atsidavime Prūsų kaizeriui ir valdžiai, skiepyti lietuvių „būrams“ politinį ir visuomeninį konservatumą.¹⁷

Keleivis iš Karaliaučiaus buvo Vokietijai ir Prūsijos karaliui lojalus laikraštis, kuriame turėjo būti garbinamas karalius, ugdomas lojalumas Vokietijos valdžiai. Laikraštis buvo išlaikomas Prūsijos valdžios lėšomis. Šiam leidiniui gyvuojant jame buvo publikuota daugiau nei trisdešimt grožinių kūrinių.

Nemažai grožinės kūrybos buvo spausdinama laikraščių prieduose. Iš minėtųjų periodinių leidinių daugiausia grožinių publikacijų paskelbė 1896–1914 m. leistas *Naujos lietuviškos ceitungos* savaitinis priedas *Kaimynas* (spausdintas su priedašu „Nedelinis pridėjimas ‘Naujos lietuviškos ceitungos’“), iki 1913 m. paskelbęs daugiau nei tūkstantį publikacijų. Tarp skaitytojų priedas buvo populiarus. Tai liudija jo tiražas, 1897 m. siekęs 3000 prenumeratorių¹⁸. *Kaimyno* redaktoriumi buvo minėtasis Kiošis, leidinyje skelbęs žinomų Prūsijos Lietuvos raštijos darbuotojų Jurgelaičio, Lekšo, Vanagaičio, Zauerveino ir kitų kūrybą.

Grožinę kūrybą taip pat skelbė 1884–1918 m. Priekulėje spaustuvininko Jurgio Traušio (1844–1918) kartą per savaitę leistas laikraščio *Konzervatyvų draugystės laiškas* priedas *Keleivis*. Iki 1913 m. jame pasirodė daugiau nei šimtas šešiasdešimt publikacijų. *Keleivį* redagavo minėtieji žinomi raštijos darbuotojai: 1884–1886 m. – Einaras, 1886–1918 m. – Kučius.

Iki 1913 m. iš laikraščių daugiausia grožinės kūrybos paskelbė *Lietuviška ceitunga*. Jis leistas 1877–1940 m. Klaipėdoje, įvairiu periodiškumu (iki 1900 m. buvo savaitinis, iki 1913 m. leistas du, iki 1931 m. – tris kartus per savaitę, nuo 1932 m. tapo dienraščiu). Pirmasis pavyzdinis *Lietuviškos ceitungos* numeris pasirodė 1877 m. gruodį. *Lietuviška ceitunga* spausdinta Heinricho Holco (Heinrich Holz) ir Šerniaus, Frydricho Vilhemo Zybarto (Friedrich Wilhelm Siebert) ir kt. spaustuvėse. Anksčiau minėta, jog svarbiausias šio leidinio redaktorius buvo Šernius, laikraštį redagavęs nuo pat jo įsikūrimo iki 1904 metų. Domo Kauno duomenimis, be Šerniaus, *Lietuvišką ceitungą* redagavo J. Šmitas, M. Skroblis, A. Jodaitis, M. Matutis, M. Hopas,

¹⁷ Vaclovas Biržiška, *Iš mūsų laikraščių praeities...*, p. 19.

¹⁸ Šarūnas Toliušis, *Mažosios Lietuvos periodinė spauda...*, p. 85.

A. Gėcas, J. D. Jokušys ir asmuo, pasirašęs kriptonomu M. K.¹⁹ Anot Šarūno Toliušio, minimo laikraščio redaktoriai taip pat buvo H. L. Spingys (Spingies), Martynas Kakys (Kakies) ir H. Gelhaaras²⁰. Tyrimas parodė, jog aptariamam laikotarpiu *Lietuviškoje ceitungoje* buvo paskelbta beveik šeši šimtai grožinių kūrinių publikacijų. Šerniui einant redaktoriaus pareigas, išspausdinta daugiau nei trys šimtai. 1904 m. redaktoriaus pareigas trumpai ėjo Jokušys. Nuo 1905 m., redaktoriumi dirbant Šmitui, buvo paskelbta daugiau nei du šimtai septyniasdešimt publikacijų.

Lietuviškoje ceitungoje buvo skelbiama aktuali medžiaga, laikraštis turėjo gausų bendradarbių būrį. Kaip pažymi Silva Pocyte, po Vokietijos imperijos susikūrimo periodinėje spaudoje ima rodytis publikacijų, kuriose „[...] pradedami formuluoti ir pozityvūs tautinio judėjimo už lietuvių kalbos teisių viešajame gyvenime išsaugojimą tikslai“²¹. Būtent *Lietuviška ceitunga*, redaguojama Šerniaus, pirmasis iš leidinių skyrė dėmesio šioms problemoms ir tarp lietuvių valstiečių tapo nacionalinio judėjimo organizatoriumi²². Šernius redaktoriaus pareigas vertino atsakingai: niekam nepataikavo, nespausdino religinio turinio medžiagos, atrinkdavo publikacijas²³. 1879 m. jis susidraugavo su Zauerveinu, pirmuoju paskelbusiu *Lietuviškoje ceitungoje* kūrinių, skirtų lietuvių nacionalinėms problemoms, publikavusiu poeziją, skelbusiu vertimus, rašiusiu straipsnius apie literatūrą²⁴.

Per šį laikraštį prasidėjo intensyvesnis abiejų lietuvių tautos dalių kultūrinis bendradarbiavimas ir suartėjimas²⁵. Jame buvo spausdinama ne tik Prūsijos Lietuvos kūryba – skelbti Antano Vienažindžio (1841–1892), Andriaus Jono Vištelio-Višteliausko (1837–1912), Simono Norkaus-Narkevičiaus (1841–1912) ir kt. kūriniai. 1900-aisiais *Lietuviška ceitunga* pirmą kartą publikavo Žemaitės (Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės, 1845–1921) kūrybą. Spalio 2–9 d. numeriuose išspausdintas vienas reikšmingiausių jos apsakymų „Marti“, tuo metu vadinęsis „Paveikslai“. *Lietuviška ceitunga*, Anso Bruožio

¹⁹ Domas Kaunas, *Iš lietuvių knygos istorijos...*, p. 53.

²⁰ Šarūnas Toliušis, *Mažosios Lietuvos periodinė spauda...*, p. 54.

²¹ Silva Pocyte, *Mažlietuviai Vokietijos imperijoje...*, p. 26.

²² Domas Kaunas, *Iš lietuvių knygos istorijos...*, p. 53.

²³ *Ibid.*, p. 54–55.

²⁴ *Ibid.*, p. 55.

²⁵ *Ibid.*, p. 53.

(1876–1928) žodžiais tariant, buvo pirmasis Prūsijos Lietuvos laikraštis, „kurs tautos jausmus kelti pradėjo“²⁶.

Vienas iš skaitomiausių Prūsijos Lietuvos savaitraščių buvo *Tilžės keleivis*. Jis leistas 1883–1924 m. Tilžėje veikusioje Reilenderio (Reyländer) spaustuvėje. 1883–1893 m. šio laikraščio redaktoriumi buvo Raudonius, 1893–1898 m. ir 1899–1924 m. – Arnašius²⁷. Iki 1913 m. šiame leidinyje išspausdinta beveik šeši šimtai grožinių publikacijų. Daugiausia grožinės kūrybos publikuota redaktoriaus pareigas einant Arnašiui.

1890–1923 m. Tilžėje veikusioje Oto fon Mauderodės (Otto von Mauderode) spaustuvėje (iki 1910 m. – du, vėliau – tris kartus per savaitę) buvo leidžiamas laikraštis *Nauja lietuviška ceitunga*. Leidinys buvo spausdinamas su priedais *Laukininkas* ir *Kaimynas*. Ilgametis šio laikraščio redaktorius buvo Kiošis. Jam einant redaktoriaus pareigas iki 1913 m. šiame laikraštyje buvo paskelbta daugiau nei keturi šimtai publikacijų.

Šiek tiek mažiau nei po 100 publikacijų iki 1913 m. paskelbė *Niamuno sargas* ir *Apžvalga*. Pastaroji leista Klaipėdoje 1911–1914 m., iš pradžių du kartus per savaitę, nuo 1914 m. tapo savaitraščiu. *Apžvalgą* redagavo Anas Baltris (1884–1954), Mikelis Ašmys (1891–1918), Lekšas ir kiti. Tiriamuoju laikotarpiu joje pasirodė daugiau nei aštuoniasdešimt publikacijų, tarp jų – Jono Biliūno (1879–1907) apsakymai „Žvaigždė“, „Kliudžiau“, „Be darbo“. Poezijos *Apžvalgoje* skelbta nedaug, mažiau žinomų autorių – Viliaus Kalvaičio (1848–1914), Lekšo ir kitų. Mažiau nei devyniasdešimt grožinės kūrybos publikacijų išspausdino 1884–1887 m. Tilžėje ir Ragainėje leistas savaitraštis *Niamuno sargas*, ugdęs Prūsijos Lietuvos lietuvių tautinę savimonę ir gynęs tautinio sąjūdžio interesus²⁸. Leidinio sumanytojo Mikšo pastangomis *Niamuno sargas* „[...] tapo tuo, kuo tada Didžiąjai Lietuvai buvo ‘Aušra’“²⁹.

Grožinė kūryba buvo spausdinama ir kituose Prūsijos Lietuvai skirtuose periodiniuose leidiniuose (*Keleivyje iš Karaliaučiaus*, *Naujajame keleivyje*, *Apžvalgos* literatūriniame priede *Bitelė* ir kituose). Tyrimo rezultatai vertintini su tam tikromis išlygomis. Straipsnyje minimi periodiniai leidiniai turėjo

²⁶ [Anas Bruožis] A. B. Klaipėdiškis, *Prūsų lietuvių laikraščiai...*, p. 8.

²⁷ Šarūnas Toliušis, *Mažosios Lietuvos periodinė spauda...*, p. 67.

²⁸ Domas Kaunas, „Vokiečių literatūros kūrinių vertimai į lietuvių kalbą Mažosios Lietuvos spaudoje“, in: *Knygotyra*, 2004, t. 43, p. 176.

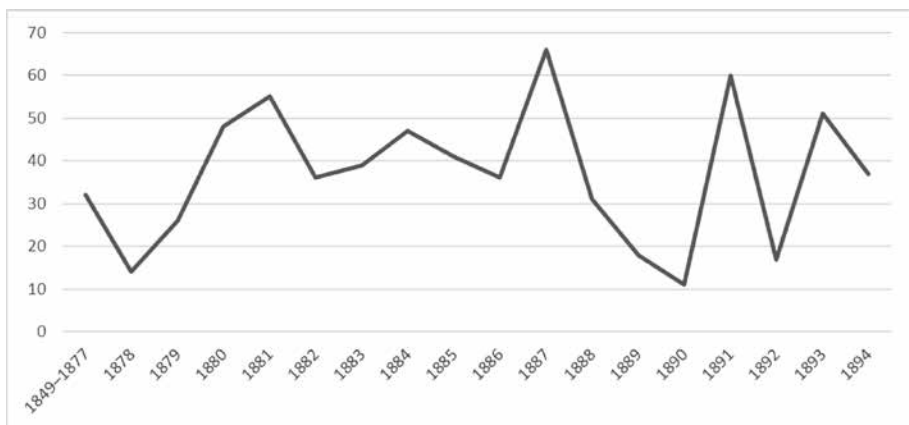
²⁹ *Ibid.*

nevienodas galimybės: skyrėsi ne tik laikraščių periodiškumas (vieni leidiniai buvo savaitraščiai, kiti leisti dažniau), bet ir leidinių gyvavimo metai (pavyzdžiui, *Keleivis iš Karaliaučiaus* leistas iki 1880 m., *Lietuviška ceitunga* – iki 1940 m.). Grožinės kūrybos publikacijų skaičius taip pat nemaža dalimi priklausė nuo redaktorių. Remiantis gautais rezultatais, daugiausia grožinės kūrybos publikavo tie leidiniai, kurių redaktoriai buvo aktyvūs raštijos darbuotojai (Kiošis, Šernius, Raudonius, Arnašius ir kiti).

DINAMIKA

Siekiant atskleisti grožinių publikacijų leidybos dinamiką suskaičiuota, kiek grožinių kūrinių publikacijų Prūsijos Lietuvai skirtuose periodiniuose leidiniuose buvo spausdinama kasmet – nuo pirmosios publikacijos 1849-aisiais iki 1913-ųjų. Apibendrinus duomenis apytiksliai rekonstruota, jog tiriamojo laikotarpio pradžioje (1849) lietuviškoje Prūsijos Lietuvos periodikoje pasirodė 1 grožinė publikacija per metus, o paskutiniaisiais metais (1913) išspausdinta daugiau nei 200 grožinių publikacijų. Iš viso tiriamuoju laikotarpiu paskelbta gerokai daugiau nei trys tūkstančiai kūrinių.

Surinkti duomenys liudija, kad nuo 1849 iki 1877 m. publikacijų skaičius augo menkai. Remiantis LBC, šiuo laikotarpiu grožinės kūrybos publikacijų Prūsijos Lietuvos periodiniuose leidiniuose kasmet fiksuota nuo 1 iki 4. 1849–1877 m. iš viso buvo išspausdinta daugiau nei trisdešimt publikacijų. Vėliau jų skaičius kinta: nuo 1878 iki 1894 m. jau fiksuojama po kelias dešimtis publikacijų kasmet (pavyzdžiui, 1878 m. – mažiau nei penkiolika, 1891 m. – daugiau nei penkiasdešimt, 1894 m. – mažiau nei keturiasdešimt). Rezultatai pavaizduoti grafiškai (žr. 1 pav.). Tokį grožinės kūrybos publikacijų skaičiaus kismą galėjo lemti naujų periodinių leidinių atsiradimas. Iki 1877 m. po vieną ar kelias grožinių kūrinių publikacijas kasmet skelbdavo *Keleivis iš Karaliaučiaus*. Įsteigus *Lietuvišką ceitungą*, nuo 1878 m. joje pradedama skelbti po keliasdešimt grožinės kūrybos publikacijų per metus. Nuo 1883 m. veiklą pradėjo taip pat grožinę kūrybą skelbęs *Tilžės keleivis*, nuo 1891 m. – *Nauja lietuviška ceitunga* ir kiti Prūsijos Lietuvos periodiniai leidiniai.

1 pav. Publikacijų dinamika 1849–1894 m.

Grožinės kūrybos publikacijų padaugėjo paskutiniais tiriamojo laikotarpio metais: 1910–1913 m. jų fiksuota vidutiniškai po 200–300 per metus. Paaiškėjo, jog daugiausia jų pasirodė 1911 m. – daugiau nei trys šimtai trisdešimt (žr. 2 pav.). Daugiausia šiuo laikotarpiu grožinę kūrybą skelbė *Lietuviška ceitunga*, *Tilžės keleivis*, *Nauja lietuviška ceitunga* bei savaitinis jos priedas *Kaimynas*. Publikacijų pagausėjimą galėjo lemti leidinių periodiškumo kaita. Nuo 1910 m. po tris kartus per savaitę pradėta leisti *Tilžės keleivį*. Nuo 1910 m. po tris kartus per savaitę taip pat buvo leidžiama *Nauja lietuviška ceitunga* (nuo įsteigimo iki 1910 m. leista du kartus per savaitę). 1910–1913 m. du kartus per savaitę išeidavo *Lietuviška ceitunga* (iki 1910 m. leista kas savaitę).

2 pav. Publikacijų dinamika 1895–1913 m.

Surinkti duomenys parodė, jog publikacijų dinamika tiriamuoju laikotarpiu buvo labai netolygi. Tai galėjo lemti skirtingas leidinių gyvavimo laikotarpis, periodiškumas, redaktorių nuostatos ir veikla.

Pripažįstama, jog straipsnyje pateiktiems skaičiavimams būdinga paklaida ir netikslumai. Gautus tyrimo rezultatus reikėtų vertinti kaip Prūsijos Lietuvos periodikoje skelbtų grožinių kūrinių registro pradinį etapą. Tačiau surinkti duomenys svarbūs tęsiant tolesnius tyrimus.

POEZIJOS NUORAŠAI

Grožinės kūrybos populiarumą XIX a. liudija rankraštiniai grožinės kūrybos nuorašų rinkiniai. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS) saugomas rinkinys *Meilos Dainelės bey gražios Eileles, ant pasilinksminimo Lietuws Jaunuomene[s] pawestos per Lietuwy Laike Lietuws Pabudimo* (toliau – *Meilos Dainelės*)³⁰. Kai kurios aplinkybės leidžia manyti, jog rinkinys galėjo būti rengtas spaudai: išlikęs antraštinis lapas, nurodytas sudarytojas bei parengimo metai. Rankraštis defektuotas, išlikęs nepilnas – jį sudaro 8 lapai. Antraštiniame minimo rinkinio lape nurodyta sukūrimo data – 1898 metai.

Meilų Dainelių sudarytojas pasirašė slapyvardžiu *Lietuwys* („[...] pawestos per Lietuwy“. Lietuviškos periodinės spaudos slapyvardžių sąvade nurodoma, jog slapyvardžiu *Lietuwys* pasirašinėjo poetas, kunigas Silvestras Gimžauskas (1845–1897), o *Lietuwis* ir *Lietuwys* – žinomas Prūsijos Lietuvos visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas Vanagaitis³¹. Rinkinio sukūrimo data (1898) leidžia daryti prielaidą, jog *Meilų Dainelių* sudarytojas galėtų būti Vanagaitis.

Išlikęs rankraštis yra viena iš buvusio didesnio rinkinio dalių. Kaip pažymi rinkinio sudarytojas, *Meilos Dainelės* buvo sudarytos iš trijų dalių. Įžangoje rašyta: „[...] szis knygeles [...] i tris dalis perskiriu, butent i: Tewynes daines,

³⁰ Lietuwys], *Meilos Dainelės bey gražios Eileles, ant pasilinksminimo Lietuws Jaunuomene[s] pawestos per Lietuwy Laike Lietuws Pabudimo dalis*, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 29–93, 1898.

³¹ *Lietuviškieji slapyvardžiai: lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas*, t. 2, sudarė Jonas Mačiulis, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2004, p. 566.

sodiecziu daines bey eiles.“³² Rinkinys tikriausiai buvo skirtas jaunimui. Sudarytojas rašė: „[...] Lietuwiszka Jaunuomene serge[k] sawo Tewyne, mylek je taip, kad [kaip] boczei je gyne [...]“.³³ *Meilų Dainelių* autorius vylėsi, jog dainų „[...] aidas wisur [tarp] Lietuwiu garsetu, taip su Iszgameis [ka]raujent, taip ant Lietuwiu Szwentės rykaujent kaip ir Lietuw[ui] darbus bocziu guodaujant“³⁴.

Rinkinyje išlikę keletas eilėraščių, jie numeruoti, nurodyti eilių autoriai: Zauerveinas, Miliauskas-Miglowara („Dr. Girėnas“, „Dr. Girėnas arba Sauerweins“, „J. Miglowara“, „Juozapas Miglowara“). Rankraštyje esama eilių iš 1895 m. vasario 17 d. Tilžėje vykusio jubiliejinio pirmosios Prūsijos Lietuvos tautinės lietuvių draugijos „Birutė“ (veikė 1885–1914 m.) renginio. Šventė žymėjo minėtos draugijos įsikūrimo dešimtmetį. Eilės neturi pavadinimo (pirmoji eilutė – „Lietuwju Garbe noru iszkilnoti“), autorius nenurodytas. Rinkinyje pažymėta, jog eilės gautos „Isz Byrutos Szwentės 17. II. 1895 szwestos“³⁵.

Kitas rinkinys pildytas Visbarynų (vok. *Wisborienen*) mokytojo Jurgio Rėžaičio ((Jurgis Režatis, 1852 – po 1917)) ir kitų asmenų (toliau – *Rėžaičio rankraštis*)³⁶. Jis saugomas LMAVB RS Vaclovo Biržiškos (1884–1956) fonde (f. 163). Rėžaitis, žinomas spaudos darbuotojas, nuo XIX a. devintojo dešimtmečio bendradarbiavo spaudoje, buvo Tilžėje veikusios *Lietuvių literatūros draugijos* narys, dirbdamas mokytoju „[...] užrašinėjo originaliomis lietuviškomis melodijomis giedamas giesmes, vėliau ir mažlietuvių vis rečiau dainuojamas liaudies dainas. Šią medžiagą skelbė tęstiniuose moksliniuose leidiniuose.“³⁷ 1899 m. jis sudarė ir Martyno Jankaus spaustuvėje Bitėnuose išleido autorinių ir liaudies dainų rinkinėlį *Gražių dainų knygelė*. Šio leidinio įžangoje rašė:

Po swietą yra kalbama, kad daina tur teipjau sawo galybę žmogaus gywenime [...]. Jos aplamai imant yra dėl to sutwertos, kad nerimstanti ir sujudusi širdis, jose ramumą atrastu. Baimingajam kad drasos priduoitu; Smutnają kad palinksmin-tu. Jei kas ant dainos žiuri kaip ant kokio grieko, tas nepažysta wertybę dainos,

³² [Lietuwys], *Meilos Daineles...*, I. 1v.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*, I. 7v.

³⁶ Eilėraščiai ir dainos, užrašyti Visbarynų mokytojo J. Režaičio ir kitų; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 163–1086, [XIX a.].

³⁷ Albertas Juška, *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003, p. 673.

Jurgio Rėšaičio, mokytojo
1886-93

1. Min dar klainu šapit knaba

Kaip maras perulelis,
Kuo barinas, egzotos širdies,
Tay ar Dievo Rudinkelis
Korm luti misuocres.

Augeti, tarpti Tobulystoj,
Limonems, diemui ant garbes
Eglitis, pratyolis jaunystoj,
Tay man Dievo miod padės.

2. Alt if gyftum Abund

Kaip ar waxar Vexer,
Saldrei miegajam,
Tay gily širdelėj,
Grarai sapnavam.

Kacrau Anjeleli
Sukoinais Plankais,
Rubais baltineleis,
Or Meidais nventais.

Tverdaus ir Ranzelnu
Wėdesi mane
Ant Taku kvitkuotu
Dangaus šlome.

Man ir paradejo
Kad man mirt reikes,
Su puomi gyventi
Dangry misuocres.

3. Jauka minur Vanka.

Lauk mano Insrele,
Lauk Wiesepaties,
Priopaušta širdelė,
Jis tave galės.
Kės' tūbyxis,

1893
J. Rėšaitis Mokytojas Priemė Rėšaičio

3 pav. Visbarynų mokytojo Jurgio Rėšaičio ir kitų asmenų pildyto rankraščinio rinkinio fragmentas; LMAVB RS, F163-1086, l. 1r

o todėl jis attiduoda apie dainą neteisu liudymą. Daina pratina mus prie meiles, prie atminties, prie dorybės. Jei kas prieš meilę kowotu, tas kowotu patsai prieš sawę ir prieš wisą gerą. Daina yra duas=žeminis ginklas, su kuriuomi galime gintis prieš wisą piktą ir pastoti tobulesni sawo darbuose ir elgimuose.³⁸

Rėžaičio rankraštyje esama dainų ir eilėraščių užrašymų, vieni kūriniai – vertimai iš vokiečių kalbos³⁹, kiti – originaliosios kūrybos perrašai. Pavyzdžiui, esama anoniminių eilių „Buro wakariene“, „Tinginei“ ir „Tikejimas“⁴⁰, jos publikuotos ir periodinėje spaudoje⁴¹. Rankraštiniai ir periodikoje skelbti tekstai beveik tapatūs, tik nežymiai skiriasi stilistiškai. Eilėraščių autorystė nežinoma. Puslapio kairėje pusėje – rankraštinis įrašas, žymintis 1856 metus (žr. 4 pav.). Galbūt jis liudija eilių sukūrimo datą, o *Rėžaičio rankraštyje* esančios eilės galėtų būti paties Rėžaičio atliktas nuorašas iš ankstesnių šaltinių.

Rinkinyje taip pat esama Johano Ferdinando Kelchio (Johann Ferdinand Kelch, 1801–1877) kūrybos perrašų: eilių („Lietuwninkai“) fragmentas⁴², satyrinio eilėraščio „Viernas Kretingos žmogus“⁴³, taip pat – Jankaus eilėraščio „Šulmistrai“ nuorašas, eilės „Miks Stalperjons“ ir kitkas⁴⁴.

Paskelbti poezijos rinkinių ketino ir kiti raštijos veikėjai. 1881 m. 74 eilėraščių rinkinį ketino publikuoti Zauerveinas, tačiau bandymas buvo nesėkmingas⁴⁵. 1882 m. pasirodė Jankaus parengtas leidinėlis *Lietuwiŝkos ir*

³⁸ [Jurgis Rėžaitis] Rožatis, *Gražių Dainų knygele*, Bitėnai: M. Jankus, 1899, p. 1.

³⁹ Pavyzdžiui, rankraštyje esantis vokiškas eilėraštis „Es steht ein Baum im Odenwald“ randamas J. Zauerveino epinėje poemoje „Nemunyčiai“ (pavadintas „Daina“), Viliaus Kalvaičio (1848–1914) rinkinyje *Rūtų lapeliai* (1894), skelbtas periodikoje ir kitur. Tekstai nėra tapatūs – skiriasi nuo rankraštinio (žr.: *Kaip qžuols drūts prie Nemunėlio*, sudarė Domas Kaunas, Vilnius: Vaga, 1986, p. 138; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1898–1900*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2000, p. 381, įrašas 8693 ir kt.).

⁴⁰ Eilėraščiai ir dainos..., l. 10r.

⁴¹ „Tinginei“, in: *Kaimynas*, 1899 m. lapkričio 3, nr. 44, p. 345; „Tikejims“, in: *Kaimynas*, 1899 m. spalio 13, nr. 41, p. 321; *Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1898–1900...*, p. 362, įrašas 8201.

⁴² Šių eilių perrašo rankraštyje išlikęs tik vienas puslapis. Pažymėta, jog eilės buvo gautos iš Kelchio sūnaus: „Ises bei Kretingos Parap. buwuso Pracentnero Ferdinand Kelch gywawuso nuo Meto 1–77. gawau nuo jo Sunaus Lûjo pri Ises 14.12.92.“ (Eilėraščiai ir dainos..., l. 11r).

⁴³ *Ibid.*, l. 23r–26v.

⁴⁴ *Ibid.*, l. 11v–12v; 13r–17r ir toliau.

⁴⁵ *Kaip qžuols drūts...*, p. 15.

1856 Buro wakariene.

10

Tinginei.

Snubrey jau leidžiasi saulele
 Sulauksim vakara
 Eisi mylima su sėpsele
 Kušluostin perkaita
 Atneš man valgyt šen mieloji
 Con go še obelė
 Mane geriaus' pažėnanvoori
 Con ruima didelė
 Kad ir snubrey svečus makuosus
 Te valgo jie drauge
 Šėn šen is bėdo is maruovos
 Šėn šen is lėdo is marausi
 Jei ne miegt pas mane
 Karolis tur ant savo stalo
 Šėn šėn is vėdo is maruovos
 Jis gaun ko go šėdis pirmalo
 Kas dien mesos rėnu
 Ar kad jau vėnos pariscentu
 Jis darbo tur gaus
 Kad Dieus sveikata jau outextu
 Jis ni mus rupina
 Pačėnos mes juos ne gorojau
 Mes draugiamas labay
 Kad pėno svėsto nestorjau
 Ir duonos yr pilnay
 Dėupiaus netur nei karaliene
 Ar dexui tas Dieve
 Vi šita sveane wakariene
 In pur dauvi man je
 Menusis pagal savo buda
 Per mus meys šypsoi
 Jis tur rėnu i mura bluda
 Šėgnone met i ji
 Naikaisi malgyt linksmingai
 Dieus juos te perėgnu
 Jums teip gysent išganytingai
 Kaip man le donanyj.

Puto ryto darbo diena
 Tinginei teip kabo is vieno
 Šėdiena šėgimo
 Puto moks la si išmoks
 Ryto pinta ta pameu
 Ryto vėnos si ir ta
 Šel kodėl kodėl pėsendien
 Ryto rupestis mel xitas
 Norma diena ir vėngai
 Kas debet yr lai parysti
 Ka atliks ta išvėsi
 Še rėnai ryto rėas bus
 Kas nėrubin pasilėkti
 Kas tolyr ne nor vis bėpti
 Nėpakaly amėnai
 Mano lai ka aš vėstoju
 Adyna nure mandvėn
 Vėn ju bus ar tu rėnai
 Vėn ne gerai vėstolu
 Dieus mano amėui duota
 Kaišėnai nurasyti
 Jodel ger pėi šėnos dienos
 Zėnklinta vandasi noro vieno
 Tuo manes gėsi darbo kėnėai.

Tikejimas
 Šėdis kad rupesti pėbna
 Še gal linksmyte vėsti
 Pao dali is šėvėdama
 Še lunėšus pamesti
 Šeip habrimingos kas vėmėvėta
 Jėg vėtais but negalima
 Jėg saule linksmay vėtena
 Še lub per dien išvėsuoti
 Kas ryle linksmas šėp šėga
 Gal pėtumis dėvėti
 Šėvrai onlema česa vėis
 Še marta tūrai linksmėis
 Ir juos vėlėms pėvėjant
 Kad meys ne pagadningas

4 pav. Anoniminių eilių „Buro wakariene“, „Tinginei“ ir „Tikejimas“ fragmentas. Puslapio kairėje pusėje – rankraštinis įrašas, žymintis 1856 metus; LMAVB RS, F163-1086, l. 10r

senausos Dainu Knigeles, 1908 m. išleistas Lekšo poetinės kūrybos rinkinys *Rūtų vainikėlis*, 1913 m. pasirodė Mikelio Hofmano (1889–1921) poezijos rinkinys *Jaunimo aidai*. Poetinės kūrybos rinkiniuose buvo skelbiamos liaudies dainos, eilėraščiai, vertimai iš vokiečių kalbos.

IŠVADOS

Tiriamuoju laikotarpiu (1849–1913) grožines publikacijas skelbė 27 Prūsijos Lietuvai skirti periodiniai leidiniai ir jų priedai (*Kaimynas*, *Lietuviška ceitunga*, *Tilžės keleivis*, *Niamuno sargas* ir kt.). 1849–1913 m. Prūsijos Lietuvos periodinėje spaudoje buvo išspausdinta gerokai daugiau nei trys tūkstančiai grožinių kūrinių. Tiriamojo laikotarpio pradžioje (1849) lietuviškoje Prūsijos Lietuvos periodikoje pasirodė 1 grožinė publikacija per metus, paskutiniais tiriamojo laikotarpio metais (1913) išspausdinta daugiau nei du šimtai dvidešimt. Daugiausia grožinės literatūros tekstų išspausdinta 1911 m. – daugiau nei trys šimtai trisdešimt.

Tiriamuoju laikotarpiu daugiausia grožinės kūrybos publikacijų paskelbė *Naujos lietuviškos ceitungos* priedas *Kaimynas* ir *Konzervatyvų draugystės laiško* priedas *Keleivis*, taip pat laikraščiai *Lietuviška ceitunga*, *Tilžės keleivis*, *Nauja lietuviška ceitunga*. Visi šie leidiniai buvo redaguojami aktyvių XIX a. pab. – XX a. pr. spaudos darbuotojų (Mikelio Kiošio, Martyno Šerniaus, Jurgio Raudoniaus, Jurgio Arnašiaus, Adomo Einaro, Viliaus Kučiaus ir kitų). Grožinė kūryba buvo spausdinama ir kituose Prūsijos Lietuvai skirtuose periodiniuose leidiniuose (*Keleivyje iš Karaliaučiaus*, *Naujajame keleivyje*, *Apžvalgos literatūriniame priede Bitelė* ir kitur).

Prūsijos Lietuvos periodikoje spausdintos grožinės kūrybos publikacijos priklausė įvairiems žanrams: poezijai, prozai, dramai, satyrai. Daugiausia skelbėsi Jurgis Zauerveinas, Kristupas Lekšas, Jonas Vanagaitis. Kūrinius publikavo ir anoniminiai autoriai, šiuo metu menkai žinomi asmenys (pavyzdžiui, Činčelis), taip pat nenustatyti asmenys, pasirašę kriptonimais ar slapyvardžiais (pavyzdžiui, K. G.). Periodikoje buvo spausdinama Didžiosios Lietuvos autorių kūryba – Mečislovo Davainio-Silvestraičio, Juozapo Miliausko-Miglovaros, Ksavero Sakalausko-Vanagėlio ir kitų. Autorių ir publikacijų atranka

priklausė nuo leidinių redaktorių. Daugiausia grožinės kūrybos paskelbusius periodinius leidinius redagavo aktyvūs Prūsijos Lietuvos raštijos darbuotojai (Mikelis Kiošis, Martynas Šernius, Jurgis Raudonius, Jurgis Arnašius ir kiti).

Grožiniai kūriniai buvo publikuojami netolygiai: vienais metais ar periodu publikacijų pasirodydavo daugiau, kitais – mažiau. Tai galėjo lemti skirtingas leidinių gyvavimo laikotarpis, laikraščių periodiškumas, redaktoriai.

Periodinėje spaudoje skelbti grožiniai kūriniai plito nuorašų albumais. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi Prūsijos Lietuvos raštijos veikėjų rengti rankraštiniai grožinės kūrybos rinkiniai (Jono Vanagaičio, Jurgio Rėžaičio ir kt.), kuriuose esama dainų ir eilėraščių užrašymų (vertimų ir originaliosios kūrybos perrašų) – Jurgio Zauerveino, Johano Ferdinando Kelkio, Martyno Jankaus ir kitų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Biržiška Vaclovas, *Iš mūsų laikraščių praeities*, Kaunas: [autorius leidinys], 1932.
- [Bruožis Ansas] A. B. Klaipėdiškis, *Prūsų lietuvių laikraščiai*, Kaunas: S. Banaičio spaustuvė, 1914.
- Eilėraščiai ir dainos, užrašyti Visbarynų mokytojo J. Rezačio ir kitų; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 163–1086.
- Gudas Kęstutis, *Mažosios Lietuvos lietuvių tautinė padėtis XIX a. pabaigoje*, Vilnius: Valskybinis leidybos centras, 1992.
- Juška Albertas, *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
- Kaip qžuols drūts prie Nemunėlio*, sudarė Domas Kaunas, Vilnius: Vaga, 1986.
- Kaunas Domas, *Iš lietuvių knygos istorijos: Klaipėdos krašto knyga iki 1919 metų*, Vilnius: Mokslas, 1986.
- Kaunas Domas, *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida 1547–1940*, Vilnius: Baltos lankos, 1996.
- Kaunas Domas, *Mažosios Lietuvos spaustuvės 1524–1940 metais*, Vilnius: Mokslas, 1987.
- Kaunas Domas, *Lietuvių periodikos pirmtakas*, Vilnius: Ryto spaustuvė, 1991.
- Kaunas Domas, „Vokiečių literatūros kūrinių vertimai į lietuvių kalbą Mažosios Lietuvos spaudoje“, in: *Knygotyra*, 2004, t. 43, p. 169–182.
- Lietuviškieji slapyvardžiai: lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas*, t. 2, sudarė Jonas Mačiulis, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2004.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1832–1890*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2004.

- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1891*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1994.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1892*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1996.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1893*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1997.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1894*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2000.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1895*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2002.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1896*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2004.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1897*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2006.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1898–1900*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2000.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1901–1903*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2003.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1904*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1905*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1906–1907*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1908–1909*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1910–1911*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.
- Lietuvos bibliografija*, ser. C: *Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1912–1913*, d. 2: *Mažoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
- [Lietuwys], *Meilos Daineles bey gražios Eileles, ant pasilinksminimo Lietuwas Jaunuomene[s] pawestos per Lietuwy Laike Lietuwas Pabudimo dalis*, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 29–93.
- Navickienė Aušra, „Estiškų, latviškų ir lietuviškų knygų leidybos apimčių dinamika XIX a. pirmoje pusėje: lyginamoji analizė“, in: *Knygotyra*, 2016, t. 67, p. 7–22.
- Pocytė Silva, *Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914*, Vilnius: Vaga, 2002.
- [Rėžaitis Jurgis] Rožaitis, *Gražiu Dainu knygele*, Bitėnai: M. Jankus, 1899.
- „Tikejims.“, in: *Kaimynas*, 1899 m. spalio 13, nr. 41, p. 321.
- „Tinginei.“, in: *Kaimynas*, 1899 m. lapkričio 3, nr. 44, p. 345.
- Toliušis Šarūnas, *Mažosios Lietuvos periodinė spauda 1811–1939*, Klaipėda: VŠĮ „Mėmelio istorija“, 2018.

Publications of Fiction Texts in Prussian Lithuanian Periodicals in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: Statistics and Insights

S u m m a r y

In 1823, the first Lithuanian periodical appeared in Tilžė (Ger. Tilsit). It was a magazine-type publication called *Nusidavimai Dievo karalystėje*. It was followed by more Lithuanian newspapers and their supplements in Prussian Lithuania. Print shops produced the newspapers in German and Lithuanian, in Gothic typeface. Most of them appeared in the print shops of Tilžė and Klaipėda (Ger. Memel). The newspapers published a wide range of material: articles on various subjects (philosophy, religion, the natural sciences, art, geography, etc.), reviews, and also texts of fiction, in the dissemination of which the periodicals of Prussian Lithuania played an important role. The article examines the amount of fiction texts (original and anonymous prose and poetry) published in Prussian Lithuanian periodicals, identifies the periodicals that published the most of them and their changes over the decades. It also reveals the cultural context of the printing of fiction in the periodical press: the network of people involved in the creation, publication, and distribution of texts. The names of fiction authors and periodical editors are identified, and their relationship to the world of culture is discussed.

It was established that during the period under study (1849–1913), more than 3250 publications of works of fiction appeared in 27 periodicals and their supplements intended for Prussian Lithuania (*Kaimynas*, *Lietuviška ceitunga*, *Tilžės keleivis*, and others). The texts of fiction published in these periodicals came in a variety of genres: poetry, prose, drama, satire, and humour. The choice of the authors and types of texts depended on the editors of the publications. The editors of the periodicals that published the largest numbers of the texts of fiction were individuals active in the field of Prussian Lithuanian writing in the late nineteenth-early twentieth centuries.

The fiction published in the periodical press also spread in the form of albums of copies. The manuscript collections of fiction by Prussian Lithuanian literary figures kept at the Manuscripts Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences point to the popularity of fiction in the nineteenth century.

KEYWORDS: periodical press of Prussian Lithuania; texts of fiction; bibliographical analysis; statistics; collections of copies.